

7. Усова А. В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / А. В. Усова. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.

В статье сформулированы задания патриотического воспитания младших школьников в процессе краеведческой работы, раскрыто их содержание, определена структура патриотизма.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, краеведческая работа, начальная школа, младшие школьники, задания патриотического воспитания.

In the article the tasks of patriotic education of junior schoolchildren are set forth in the process of regional work, their maintenance is exposed, the structure of patriotism is defined.

Keywords: patriotism, patriotic education, regional work, initial school, junior schoolchildren, tasks of patriotic education.

Долецька Світлана Валентинівна – асистент кафедри історії і правознавства Євпаторійського інституту соціальних наук Кримського гуманітарного університету (м. Ялта, АР Крим, Україна).

Рецензент – Шевченко Алла Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови і літератури Євпаторійського інституту соціальних наук Кримського гуманітарного університету (м. Ялта).

УДК 37.)37

ПРИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Є.А. Зеленов

В статті аналізуються місце та роль університету у сучасних умовах глобалізаційних процесів, визначаються основні тенденції розвитку університетської освіти.

Ключові слова: глобалізаційні процеси, університет, вища школа.

Університети з'явилися в Європі в середньовіччі. Само це поняття трактувалося як „самокерована спільнота викладачів і учених, чие

корпоративне товариство визнано і санкціоновано громадянською або церковною владою” [1]. Інше розуміння терміна „universitas” передбачало позначення корпорації вчителів і учнів, що виникла в рамках вищої школи (studium), з універсальною програмою навчання. З часом вже самі школи такого типу стали називати університетами. Тому університет за визначенням має прищепити людині здатність до універсального осмислення світу, до самостійного навчання і самовдосконалення протягом всього життя.

Найбільшу популярність в середньовіччі мали італійські університети. В них кожна з наук була представлена 2-3 конкуруючими кафедрами, що вступали в протиборство і дискусії з основних питань дисципліни, що викладається. Це, на наш погляд, сприяло розвитку критичного мислення і інтелектуальної свободи як студентів, так і викладачів.

Важливою рисою університетів був їх певною мірою наднаціональний, демократичний характер. Із самого початку університет був націлений на майбутню планетарну, наднаціональну єдність людей, тобто в ньому вже було закладено потенціал середовища планетарного виховання.

В університетах шляхом дебатів і роздумів вироблялася загальна культура, без якої була б неможливою сама ідея політичного громадського простору. Крім того, це було середовище діалогічного спілкування.

Університетська освіта була предметом розгляду та аналізу багатьох науковців (Ю. Афанасьєв, Х. Ортега-і-Гассет, К. Ясперс, А. Огурцов, А. Кулаков, В. Купців, Марек Квек, С. Квит, М. Поляков і В. Савчук, К. Пігров, Л. Титаренко та багато інших). На результати їх досліджень ми спиралися у нашому аналізі.

З погляду цивілізаційного підходу мета існування університету в рамках Західної цивілізації – осмислення цивілізаційного ідеалу, що має універсалістську спрямованість. Відомий російський вчений Ю.М. Афонасьєв вважає, що в цьому сенсі покликання університету бачиться невіддільним від ідеї певної трансцендентної світу духу, науки і культури і вимоги взаємодіючої єдності, властивої цьому світу. І, мабуть, не випадково, помічає вчений, класичний університет розвивався під егідою однієї провідної дисципліни – філософії, в якій цей синтез повинен був реалізовуватися постійно відновлюваним способом [2].

Зараз з поняттям „університет”, як правило, пов'язують уявлення про вищий навчальний заклад, який, маючи на меті вільне викладання і розвиток всіх галузей науки (*universitas litterarum*), незалежно від їх практичного вживання, користується разом з тим, під контролем уряду широким самоврядуванням і надає слухачам значний простір у виборі і напрямі своїх наукових занять і приватного життя. З соціологічної точки зору університет може розглядатися як вид організації, як професійна корпорація і як „ідея” – ідеальний тип структури виробництва і відтворювання знання [3].

Університет завжди розглядався як спільнота людей духовно зв'язаних, що усвідомлюють свою вибраність і особливе призначення в суспільстві. Усвідомлення небезпеки домінування технократичного мислення змушували посилювати гуманітарно-гуманістичну складову педагогічного процесу. Ця тенденція в розвитку університетів має стати, на нашу думку, провідним напрямком стратегічного розвитку університетської освіти в Україні.

Метою даної статті є визначення місця і ролі університету в сучасному глобалізованому світі.

Сучасний університет поліфункціональний і багатозначний. Серед основних напрямів і функцій – навчальна, дослідницька, професійна, сервісна, культурна і гуманістична [4]. Їх грамотна трансформація поєднується всупереч всьому в ідеї і практики багатофункціонального університету.

Видатний іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет розумів університет як духовний центр суспільства, певну „духовну силу”, яка повинна не відділятися від громадського життя, а, навпаки, впливати на нього, брати участь в подіях, що відбуваються в країні, але при цьому мати свою власну культурну, професійну, наукову позицію щодо цих подій. Х. Ортега-і-Гассет в лекції „Місія університету” вибудовує ієрархію основних задач університету: передавати культуру; готувати до професійної діяльності; проводити наукові дослідження; формувати нових дослідників. Культуру він розуміє як систему життєвих ідей, властивих тому чи іншому часу, крізь які людина інтерпретує своє життя. На його думку, „дуже важливо відновити в університеті навчання культурі, системі життєво важливих уявлень, яких досягло наше століття. Це основна функція університету” [5]. В розумінні Ортеги, культура – це відповідний

часу рівень інтелектуального розвитку людини, що забезпечує його здатність орієнтуватися в соціальному хаосі.

Нам дуже імponує гуманістична спрямованість соціально-педагогічних ідей Хосе Ортеги-і-Гассета, його віра в потенціал людського розуму. Ці ідеї, на нашу думку, повинні стати основою планетарного виховання студентської молоді, стрижнем всього виховного процесу в університеті.

Ідеї своїх попередників творчо розвинув німецький філософ К. Ясперс в праці „Ідея університету”. На його думку, „студент, який вчиться тільки для того, щоб здати іспит і добитися вищого соціального статусу, тобто який не набуває справжніх знань, а визубрює необхідний для іспиту матеріал, – такий студент ніякого відношення до університету не має”. І якщо таке твердження справедливе щодо більшості студентів, то, на думку К. Ясперса, це означає кінець університету. „Університет для мене, – писав видатний учений, – був тією інстанцією, яка може зберегти істину на противагу державним реаліям” [6]. Задача університету, стверджував К. Ясперс, потрібна – дослідження, передача знань (освіта) і культура (як бачимо, є суттєві відмінності в розміщенні пріоритетів з ієрархією задач Ортеги-і Гассета). На університет він покладав відповідальність за створення нової громадської свідомості на основі осмислення наслідків розвитку технології.

В ХХ столітті задачі університетів неймовірно розширюються і ускладнюються. Вони вже не тільки місце вироблення свого роду культурного коду, місце, де нація розміщує свої цінності, не просто інструмент виробництва нових знань. Університет стає гарантом, механізмом такої соціальної потреби, як стабільний, сталий розвиток суспільства.

Феномен університету, на нашу думку, є втіленням тієї ролі, яку відіграє в структурі європейської цивілізації і культури сила розуму і віра у нього. Тому головна задача університету (як суто європейського феномена) полягає у *відстоюванні прав* на автономію розуму і створенні умов для вільного пізнання істини. Розумі логічне мислення можуть розвиватися тільки за умови свободи; і, у свою чергу, свобода підтримується розумом.

К. Ясперс стверджував, що університет дає не специфіковані знання, а освіченість. Професію дають інститути, технікуми, ПТУ, врешті-решт спеціалізовані курси. Освіченість, на думку ученого, означає розширення

горизонтів, можливість побачити і, отже, увійти до сфери нових предметностей, освіченість дає можливість створити простір, в якому зможе відкритися нове. Йдеться про виняткову ознаку університетської освіченості, яка передбачає скепсис, сумніви, обережність в остаточних висновках, перевірку меж і умов дії наших тверджень [6]. Це положення Карла Ясперса можна інтерпретувати таким чином, що в університетському середовищі людині відкривається нове, планетарне бачення її особистих питань і проблем.

Доктор філософських наук, професор А. Огурцов вважає, що криза університету – це, перш за все, криза універсальної освіти, і особливо філософії, яка завжди виконувала функцію або універсального знання, або пропедевтики до універсального знання. На його думку, перебудова університетської освіти нерозривно пов'язана з перебудовою викладання філософії [7]. Ми погоджуємося з таким баченням проблеми кризи університетської освіти, бо вважаємо, що педагогічне знання є частиною філософського знання і, отже, криза університету є кризою педагогічної складової вищої університетської освіти.

Універсальність університету присутня і в його ролі у формування людини як істоти універсальної, що володіє унікальним духовним світом, що і робить з неї власне людину. Саме ця універсальність університету, на нашу думку, і створює ту неповторну атмосферу наукового пошуку, свободи думки і висловів, духу корпорації (в кращому значенні цього слова), певної захищеності інтелектуальної і духовної сфери людини, яка сприяє планетарному вихованню студентської молоді.

Люди з внутрішньою потребою розуміти інших можуть в такому середовищі розвиватися і формувати цілісне і універсальне світосприймання. Так культивується аристократичність духу, та аристократичність, яка не залежить від походження, віросповідання, національності, раси людини.

І тут, на думку Ю. Афанасьєва [2], постає проблема співвідношення масового і елітарного в університетській освіті. Він вважає, що спочатку вся освіта була елітарною. Чим вище ступінь в системі освіти, тим більше езотеричним ставало передбачуване ним знання.

Таким чином, робить висновок Ю. Афанасьєв, можна говорити про те, що із самого початку, з моменту появи освіти як соціального інституту це було механізмом кланово-соціального відтворення. І поки освіта не стала масовою, у вищій освіті залишалося над

завдання – сформувати інтелектуальну еліту суспільства. Тому інтелектуальна і соціальна еліта в основному співпадали.

Але з розвитком виробництва освіта набувала все більшої масовості. І в цьому деякі мислителі бачили (і бачать) певну загрозу самій ідеї університету. Хосе Ортега-і-Гассет в 1930 р. написав роботу „Повстання мас”, в якій відзначив, що наслідки масового виробництва фахівців ще не усвідомлені. Традиційні соціальні еліти стали наповнюватися особами, тип яких можна охарактеризувати як „людина маси”. Це людина, що не визнає авторитетів, задоволена сама собою, прагне до спокійного комфортного життя. „Фахівця” не можна назвати освіченою людиною, оскільки він повний неук у всьому, що не стосується його спеціальності. Але біда в тому, що „у всіх питаннях, йому не відомих, він поводить себе не як людина, незнайома із справою, але з авторитетом і амбіціями, властивими знавцю і фахівцю”. Риси „людини маси” досягають апогею саме у сучасних фахівців. Ця людина, „залишаючись масою, хоче зайняти місце еліти” [8, с. 141; 9., с. 121]. Нам здається, що ці думки видатного іспанського філософа не втратили своєї актуальності і в XXI столітті і, на жаль, ще довго не втратять.

На думку українського ученого А. Кулакова, освіта, яка спирається на національну ідею (повністю ефемерний ідеологічний конструкт, на його думку), має на увазі не вирощення цілісної особистості і громадянина світу, але селекцію певного вузького громадянства. Він вважає, що будь-яка партикуляризація освіти, і у тому числі національна, вбиває сам універсальний принцип наукового дослідження, рефлексивність і критичне мислення, зважування висновків і науковий скепсис, дух повсякчасного запитання, який лише і дає можливість розімкнути нові горизонти, а отже, і робить можливим вхід в нові простори дійсності [10].

Вимога часу зараз – формування здатності розуміння і прийняття чужої культури. За М. Бахтіним, культура лежить на кордонах. Це можна розуміти в тому сенсі, що усередині самої себе вона не усвідомлюється; лише при взаємодії, зустрічі, діалозі різних культур стають видимими і зрозумілими підстави і особливості власної культури. Зустріч, діалог, розуміння чужої і, отже, своєї культури – це активне відношення, не тільки маніфестація і артикуляція своєї культурної позиції і цінностей, але не менше – вивільнення місця, території, умов для іншої культурної позиції і цінностей [11].

Доктор філософських наук В. Купцов підкреслив в своєму виступі на „Круглому столі” журналу „Вопросы философии”: „Зростає розуміння того, що освіта повинна бути багато в чому універсальною, не замикатися в національних межах”. Він справедливо помічає, що нинішня система освіти закладає контури глобальної ситуації ХХІ ст. [12].

Майже ту ж саму думку висловлює польський філософ Марек Квек, який вважає, що в світі, який все більш глобалізується і інтегрується, аргумент про державницько-і націю творчу роль університету втрачає свою обґрунтованість” [13].

Інтернаціональність університету як його невід’ємна риса сприяє формуванню відчуття планетарної єдності, набуттю навиків міжкультурної комунікації, вихованню у дусі толерантності не тільки до наукових опонентів, але й до носіїв інших культур, мов, звичаїв, традицій.

Один з керівників Києво-Могилянської академії С. Квит вважає основами класичного університету академічну свободу, автономію, освіту, засновану на християнському світогляді, повагу до людської індивідуальності, національні цінності, соціальну та інтелектуальну елітарність [14].

С. Квит висловив цікаву думку про певну синергетичність університету [14]. Якщо вдуматися, то воно дійсно так, адже одним з постулатів синергетики є положення про те, що ціле завжди більше ніж сума частин, його складових. Кожна з складових університету є самодостатньою цілою (факультети, інститути, коледжі і тому подібне), але разом вони є чимось більшим, ніж механічне об’єднання декількох навчально-виховних підрозділів або закладів (ті ж Оксфорд, Кембрідж або Сорбонна). В історії виникнення і подальшого розвитку університетів примхливо переплетені романтичні, ідеалістичні ідеї епохи Відродження і раціоналізм Просвіти. Романтизм університету пов’язаний з прагненням людей до високого (елітарного) знання, коли міркування користі були другорядними. Об’єднання цих двох протилежних чинників також підтверджує синергетичність університету, його здатність породжувати нові якості.

В світі, безумовно, існували і існують різні розуміння ідеї університету і його призначення, що відобразилися і на освітніх традиціях. Європейська традиція утілилася в бінарній опозиції ліберальної і утилітарної тенденцій. Якщо прагматизм моделі утилітарної мав очевидну соціальну значущість і виражався в прагненні до жорстко

диференційованої професійної освіти, орієнтованої на ринок і суспільні потреби, то ліберальна концепція визначалася імперативом знання як такого, його цінності безвідносно практичної користі і прикладного використання. Тобто підкорялася ідеї місії університету і очікуванням суспільства щодо нього. Цікаво, що вже в ранніх моделях університету (і у Гумбольдта, і у Ньюмена) між навчанням і освітою проходила межа [15].

Українські дослідники М. Поляков і В. Савчук відзначають, що університет протягом восьми сторіч свого розвитку був спільнотою, що поєднувала всіх своїх членів, перш за все, духовно і таким, що пропагувала наукове пізнання. Задача класичного університету не зводилася тільки до передачі безцінних скарбів знань, нескінченного процесу пошуку істини, пізнання світу і місця людини в ньому, але включала також і формування духовності особистості [16].

Сучасний стан університетської освіти характеризується різними дослідниками по-різному, залежно від світоглядних позицій і темпераменту. Так, наприклад, відомий польський філософ Марек Квек вважає, що в суспільстві з початком епохи глобалізації радикально міняється роль і місце університету, зі все більшими сумнівами в ключовій ролі національної держави і реформуванням дотепер пануючих в розвиненому західному світі основ функціонування держави добробуту (а університет, вважає учений, – в своїй модерній, а не середньовічній версії! – виник в результаті яскраво виражених потреб національної держави і разом з тим став одним з найважливіших бенефіцієнтів держави добробуту) [13]. Оскільки польський філософ не без підстав вважає вивчення філософії стрижнем університетської освіти, то, враховуючи місце цієї дисципліни в сучасному університеті, він і оцінює перспективи університету в глобалізованому світі. Його аналіз песимістичний, він упевнений, що філософія перестала концептуалізувати інституцію університету: давати їй філософську основу, обґрунтовувати її місію, об'єднувати її дискурс або (як колись) факультети [13]. З ним погоджується петербурзький філософ К. Пігров [17]. На його думку, соціальний інститут філософії органічно виконував функції скріплюючого начала, того цілющого зв'язуючого соку, який виділяло, подібно рослині, новоєвропейське знання, щоб не розсипатися на окремі, не пов'язані один з одним частини.

Питання гуманітаризації університетської освіти і ролі філософії в ній, на думку К. Пігорова, стоїть дуже гостро. Освіта взагалі і, тим більше,

університетська освіта, яка має бути філософсько-гуманітарною за самим своїм визначенням, по суті втрачає цей головний свій зміст. Філософ бачить причини цього становища в принциповій дегуманітаризації „великої” науки в ХХ ст., що було пов'язано з дегуманітаризацією всього інституту освіти.

Але, все-таки, на відміну від Марека Квека, К. Пігров дещо більш оптимістично дивиться на стан справ. Він вважає, що філософія донині задає університету аксіологічний вимір, якнайповніше і закінчено виражаючи саму ідею культурної традиції. Корінь „філо” в слові „філософія”, зазначає учений, може бути інтерпретований сутнісно: він в університеті означав любов і взаємне тяжіння знань одне до одного, нагадування вузьким фахівцям, що всі вони одного походження, що всі вони вийшли з філософії, це їх духовна батьківщина, до якої вони так чи інакше весь час змушені звертатися. І взагалі, любов до мудрості, культивована філософією, латентно, але суттєво живе в кожній дійсно університетській дисципліні.

К. Пігров торкається питання не тільки долі філософії в університеті і перспектив її викладання. Він висловлюється в тому сенсі, що педагогіка в широкому значенні – це філософська дисципліна, і навпаки, не тільки педагогіка органічно має філософський статус, але й всякий, хто береться учити, завжди стає філософом. Інакше кажучи, філософія має педагогічний статус: будь-який філософ завжди виявляється, врешті-решт, педагогом. З цією думкою не можна не погодитися. Якщо доводити її до логічного завершення, то потрібно вводити викладання педагогіки (як філософської дисципліни) на всіх факультетах і всіх спеціальностях університету. Тим більше, що такий досвід вже є: в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля з 2003 року введено викладання педагогіки майже на всіх факультетах (природно, з певною адаптацією, враховуючи спеціалізацію і профіль). Експеримент ще продовжується, але вже можна стверджувати, що його результати - позитивні. Як помічає П. Щедровицький, „педагогічна установка є однією з базових ідей західноєвропейської культури” [18, с. 5]. Як і викладання філософії, викладання педагогіки на всіх факультетах необхідне для прояснення, культивування і кристалізації того духу вільного і відповідального пошуку істини, який володарюватиме в майбутньому університеті, на основі традицій минулого. Таким чином, ми можемо говорити сьогодні про новий

синтез у філософії, що у свою чергу обіцяє нам і новий синтез університету [17].

На думку Марека Квека, майбутнє філософії (а ми додамо, і не тільки філософії) в університеті залежить від напрямку його еволюції, а цих напрямів сьогодні декілька: глобалізована англо-американська модель, яку підтримують всі найважливіші міжнародні організації, і західноєвропейська модель, якій все важче слідувати переважно з фінансових причин. Марек Квек вважає, що англо-американська модель, заснована на ідеях освітнього підприємництва, була б революцією в державній *освіті* [13]. Але ми не можемо погодитися з його думкою. Нам імпонує теза Хосе Ортеги-і-Гассета, що „на чужині варто шукати інформації, і жодним чином не моделей” [5]. До того ж, на думку більшості дослідників, система освіти в США найбільш безперспективна з погляду вимог сучасної цивілізації [19].

Оскільки ми входимо в сукупне планетарне життя, вважають дослідники, то порівняння того, що є у нас, з тим, що є в інших культурах, а, отже, і проблема вибору, стають ключовими питаннями [19]. Цей ракурс бачення проблеми реформування і модернізації університетської освіти нам здається дуже плідним і далекоглядним. Але, на нашу думку, не варто обмежуватися тільки гуманітарною підготовкою, адже планетарного виховання вимагає вся генерація майбутньої інтелектуальної і адміністративної еліти людства.

Університет мусить задовольнити потребу суспільства у формуванні нового типу професіонала: професіонала-енциклопедиста, здатного через сформовані цінності і набуті навички діяльності протистояти ентропійним процесам в суспільстві [2]. Під ентропійними процесами, на наш погляд, слід розуміти все те, що може, хоч би і теоретично, привести до загибелі людство як таке (соціальна несправедливість, екологічна криза, нестача духовності в суспільстві в цілому і у кожній людині зокрема, зростання агресивності і нетерпимості, ксенофобія тощо).

На нашу думку, перспективи розвитку університетської освіти в ХХІ столітті достатньо оптимістичні. Підстави для оптимізму дають як загальні тенденції розвитку людства у напрямі гуманізації планетарного життя, так і власне тенденції розвитку вищої (зокрема університетської освіти).

Аналізуючи стан сучасної університетської освіти в умовах суспільства, що глобалізується, Л. Титаренко виділяє загальні сучасні

тенденції розвитку освіти, тісно пов'язані з місією університету – демократизацію і масовизацію вищої освіти [20].

Ми вважаємо, що університет, як і раніше, залишиться багатофункціональним. Тобто він функціонуватиме як навчальний заклад, що здійснює не тільки навчання студентів, але й організує процес безперервного навчання для дипломованих фахівців з вищою освітою. Крім того, підвищуються вимоги до здатності його співробітників створювати нове знання. Нарешті, університет збереже роль механізму „соціального ліфта” для представників різних соціальних шарів, дозволяючи їм дістати більш престижний соціальний статус завдяки університетській освіті. Причому, враховуючи тенденцію до масовизації вищої школи, ця функція університету набуватиме все більшої ваги. Проте цим місія університету в XXI столітті не обмежується.

На наш погляд, цінності університетського співтовариства – це по суті цінності громадянського суспільства (свободи, чесності, взаємної турботи, справедливості, толерантності, культурної різноманітності, лояльності тощо). Оскільки одне із завдань глобального розвитку передбачає розвиток громадянського суспільства в планетарному масштабі, утвердження його цінностей і принципів функціонування в глобальній співдружності, то і університет має знайти своє місце в майбутній єдиній планетарній цивілізації, адже у нього є для цього всі підстави.

Отже, наш аналіз феномена університету як середовища для планетарного виховання майбутньої інтелектуальної еліти суспільства показав, що самою своєю сутністю університет є простором інтелектуальної свободи, універсальності знання, самоврядування, міжкультурного діалогу, самовизначення і самоідентифікації всіх суб'єктів виховного процесу.

Інтелектуальна свобода університету формує звичку і потребу у вільній комунікації, з можливістю висловлювати власні думки і з повагою вислуховувати чужі, формує навички цивілізованої дискусії.

Універсальність університету формує у майбутньої інтелектуальної еліти прагнення до універсального знання, дозволяє сформуванню цілісного і універсального, по суті – планетарного світосприймання, дійти до осмислення цивілізаційного ідеалу.

Самоврядування і певна автономія університету виробляють у майбутніх фахівців набір якостей, необхідних для функціонування в

громадянському суспільстві, привчають діяти в правовому полі, розвивають організаторські якості і навички, сприяють розвитку певного корпоративного духу.

Міжкультурний діалог, властивий університетському співтовариству, сприяє формуванню у студентів якостей, що полегшують їм спілкування з представниками інших культур, традицій, релігійних переконань, інших цінностей і є важливим засобом планетарного виховання майбутньої інтелектуальної еліти суспільства.

Література

1. Бим-Бад Б.М. Концепция университета Российской Академии Образования. - М., 1999
2. Афанасьев Ю.Н. Может ли образование быть негуманитарным? Доклад на международной научно-методической конференции "Гуманитарное образование. Гуманитарный университет, XXI век". Голицино, 2-4 февраля 2000 г. <http://vestnik.rsuh.ru/52/st52.htm>
3. Абрамов Р.Н. Университет // Экономика, социология, менеджмент / Федеральный образовательный портал <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/78314.html>
4. Мишѐд Люсьен. Идея университета // Alma mater - Вестник высш. школы. - 1991. - № 9
5. Ортега-и-Гассет Хосе. Місія Університету <http://www.management.com.ua/vision/vis009.html>
6. Ясперс К. Идея Університету // Идея Університету / Упоряд. М. Зубрицька та ін. - Львів, 2002. - 304 с.
7. Образование в конце XX века (материалы "круглого стола"). Выступление докт. филос. наук А.П. Огурцова // Вопросы философии. - 1992. - №9. - С. 3-21. <http://www.philosophy.ru/library/vopros/46.html>
8. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Вопросы философии. - 1989. - № 3
9. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Вопросы философии. - 1989. - № 4
10. Кулаков А. Идея університету: неочевидні очевидності // Покликання університету: Зб. наук. пр. / Відп. ред. О. Гомілко. - К.: РІА „ЯНКО”; „ВЕСЕЛКА”, 2005. - 304 с. - С. 73-84
11. Образование в конце XX века (материалы "круглого стола"). Выступление докт. филос. наук В.М. Розова // Вопросы философии. - 1992. - №9. - С. 3-21. <http://www.philosophy.ru/library/vopros/46.html>
12. Образование в конце XX века (материалы "круглого стола"). Выступление докт. филос. наук В.И. Купцова // Вопросы философии. - 1992. - №9. - С. 3-21. <http://www.philosophy.ru/library/vopros/46.html>
13. Квек Марек. Місце філософії в університеті. Минуле, теперішнє, майбутнє. Стаття з книжки :DydaktykafilozofiiuproguXXIwieku. Problemy ogólne i

- perspektywy / ред. Е. Piotrowska; J. Wiśniewski. Poznań: Humaniora, 2002, с. 11-126. Перекл. Зоряна Рибчинська. <http://www.rpl.org.ua/ukr/article;52/>
14. Квит С. Предназначение университета и клетка для тигра: Выступление на научном семинаре «Функционирование идей в системе массовой коммуникации современной Украины. Философский, идеологический и методологический аспекты». <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/582/52418/>
 15. Ляхович Е.С., Захаров И.В. Миссия университета в европейской культуре. - М.,1994
 16. Поляков М.В., Савчук В.С. Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи. — Київ: Генеза, 2004. — 416 с.
 17. Пигров К.С. Университет и философия (некоторые проблемы гуманитаризации университетского образования) // Miscellanea humanitaria philosophiae. Очерки по философии и культуре. К 60-летию профессора Юрия Никифоровича Солонина. Серия «Мыслители», выпуск 5. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. - С.157-169. http://anthropology.ru/ru/texts/pigrov/misc_18.html
 18. Щедровицкий П.Г. Проблемы непрерывного образования и педагогическая антропология. Курс лекций прочитанный в Харьковском государственном университете. – Харьков, ХГУ, 1986. – 32 с.
 19. Образование в конце XX века (материалы "круглого стола"). Выступление канд. филос. наук В.Г. Царева // Вопросы философии. – 1992. – №9. – С. 3-21. <http://www.philosophy.ru/library/vopros/46.html>
 20. Титаренко Л.Г. Миссия университетского образования в условиях глобализации общества http://charko.narod.ru/tekst/N2_2002/03-Titarenko.htm

В статье анализируются место и роль университета в современных условиях глобализационных процессов, определяются основные тенденции развития университетского образования.

Ключевые слова: *глобализационные процессы, университет, высшая школа.*

The author of the article analyzes the place and role of the University in modern conditions of globalizational processes and defines the main tendencies of the University education development.

Keywords: *globalizational processes, University, higher school.*

Зеленов Є.А. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор Свтух М.Б.